

KIRIK

Õigeusu kirik kasutab enda kohta lihtsalt nimetust "kirik", samamoodi, nagu kreeklased vanast ajast peale sõna "kristlane", mõeldes sellega õigeusulisi. Sellel on loomulik põhjus - ida õigeuskirik on orgaaniliselt seesama kogudus, mis sündis Nelipühal Jeruusalemmas Püha Vaimu väljavalamise läbi. See kogudus on paljudes Uues Testamendiski mainitud paikades jäänud samasuguseks kogu ajaloo vältel. Õigeuskirikul ei ole vaja leida tunnistusi oma ajaloolisele puhtusele: ta lihtsalt on apostlite aja kiriku otsene järg.

Kas aga tänapäeva õigeuskirik vastab sellele ettekujutusele, mille me saame apostlite aja kogudusest Uue Testamendi ja apostlike isade kirjutiste taustal? Ta vastab sellele niivõrd, kui võrd täiskasvanud inimene oma lapsepõlves tehtud fotole. Hoolimata täiskasvanuks saamisest on kirik XXI sajandil oma olemuselt ja vaimult sama, mis ta algusest peale on olnud.

Kristuse ilmumine kui *aeg sai täis* oli ajaliselt kindlaksmääratud sündmus - siit sai alguse ka meie ajaarvamine (Mk 1:15). Ka Püha Vaimu väljavalamine oli kindlaksmääratud ja ainulaadne ajalooline sündmus. See tähendas kirikule *väge kõrgelt* ning *Tõe Vaimu* (Lk 24:49; Jh 16:13). Toetudes sellele, usume, et kuigi hiljem tekkinud kirikute ja koguduste elus on nende usu järgi samuti tegev Püha Vaimu arm, ei ole ajaloolises Püha Vaimu väljavalamises kord kirikule antud armu enam välja valatud.

Nelipüha troparis laulab kirik:

*Sa oled austatud, oh Kristus, meie Jumal,
kes Sa neid kalamehi targaks tegid,
kui neile Püha Vaimu maha saatsid
ja nende läbi maailma võrku püüdsid.
Oh, Inimesearmastaja, au olgu Sulle.*

Kristus töötas, et kui tema, *Tõe Vaim*, tuleb, juhib ta teid kogu *tõesse* (Jh 16:13). Selle töötuse täitudes annabki apostel just *elava Jumala kogudusele* nime *tõe samm* ja *alustugi* (1Tm 3:15).

See töötatud *kogu tõde* anti kirikule Püha Vaimu väljavalamise läbi, kuid selle määratlemine piiratud inimõistete abil kestis sajandeid - terve kirikuisade aja. Ja kuigi kirikuisad olid haritud, sügava mõtlemise ja puhta eluviisiga, ei taga see veel hilisema aja kristlastele kirikuisade ajast pärit *tõe* absoluutsust. Selleks on kirikul vaja temale antud, teda *tõe* sisse juhatavat ja teda kaitsvat Püha Vaimu väge. Algusest peale kiriku teadvuses olnud usu sõnalised määratlused on kujunenud pika aja jooksul, nii nagu terve kiriku elu omandas Kristuse kiriku eri osades üha rikkamaid, vormilt erinevaidki, kuid vaimult sarnaseid väljendusi. Seepärast tundub kiriku silmis kunstlik iga katse, millega püütakse luua apostlikku kogudust väljaspool kirikus tuhande aasta jooksul aset leidnud Püha Vaimu tööd.

Nii nagu Kristusel oli jumalik ja inimlik loomus, niisamuti on ka kirikul. Inimliku loomuse poolest on kirik vastuvõtlik eksimustele, nõrkustele ja puudustele, kuid lohutuseks on tal töötus: *ma ehitan oma koguduse, ja põrgu väravad ei saa sellest võitu (Mt 16:18)*. Äraseletatult tähendab see, et kuigi aja tormid võivad rebida kiriku inimlikku olemust, ei suuda nad teda hävitada. Kirik jääb kestma seni, kuni Jumala ettehoolduses teostub teine etapp - Kristuse teine tulemine. Kuni selle ajani on esimesel kristlikul nelipühäl loodud kirik kaitstud tõe läbi, mille tunnistuseks on apostlik preestriamet, euharistia ja teised pühad salasused ning kiriku ühine kogemus ehk traditsioon.

USUÕPETUSE ALLIKAD

Usuõpetuse algallikaiks peab õigeusu katekismus püha Piiblit ja kiriku poolt edasiantavat püha pärimust ehk traditsiooni. Miks me käsitlesime kõigepealt kirikut? Aga seepärast, et alguses sündis kirik ja alles pärast seda kujunesid järk-järgult meile Uuest Testamendist tuntud Piibli raamatud, evangeeliumid ja kirjad. Kui võtta arvesse veel seda, kui väikese levikuga olid tolle aja "raamatud" (käsikirjad) ning et algupäraste kirjutiste kõrval esines sageli ka apostlite nime all kirjutatud evangeeliume ja teisi tekste, siis on lihtne mõista, kui võrd suur tähtsus oli kiriku elaval pärimusel ristiusu puhtuse kandjana. Traditsiooni suur tähtsus avaldub ilmekalt selleski, et kirik määratles just traditsiooni aluseks võttes alles V sajandil need raamatud, mis kõigi levinud variantide hulgast algupärasteks loeti ja Jumala ilmutuseks tunnistati. Nii otsustas kirik ise püha Piibli koostise.

Pühakirja tõlgitsemisel paneb õigeusuline kristlane oma lootuse just kiriku peale, kes omal ajal määratles ka Piiblisse kuuluvad raamatud. Küsimus pole kiriku autoriteedis, vaid siin on omad põhjused. Ainult südamest puhastele on lubatud *Jumala nägemise annet (Mt 5:8)*. Teisisõnu avanevad Jumalasõna tõed inimesele õiges valguses ainult sedavõrd, kui võrd ta süda puhtaks saab. Täielikku südamepuhtust ja täielikku eksimatust Jumalasõna tõlgitsemisel pole olnud ühelgi üksikul inimesel. Kuid tervele kirikule on see and antud seal toimiva Tõe Vaimu läbi. Praktikas tähendab see seda, et kui kõik või suur osa püha elu poolest tuntud kirikuisadest on seletanud mõnda Piibli kirjakohta ühtemoodi, siis on see tõeks kiriku liikmetele. Ilma taolise kriteeriumita oleks Piibli autoriteetsus sõltuv iga tõlgitseja subjektiivsest arusaamisest. Nii et meie usu järgi ei ole Piibel ilma pärimuseta - elava tõlgendajata - tõe allikaks küllaldane.

Apostlite tegude raamatu 15. peatükis räägitakse apostlite kokkutulemisest, mille järel nad ütlesid: *Püha Vaim ja meie oleme heaks arvanud*. Sellelaadseid kogunemisi, kuhu tulid kokku apostlite järglased, kõik kiriku piiskopid, peeti esimese aastatuhande ajal mitu korda. Nendel kogunemistel määrati kindlaks usudogmad ja lahendati tolle aja aktuaalseid kirikuelu küsimusi. Seitse sellist kirikukogu on kirik tunnistanud kogumaapealseteks ehk oikumeenilisteks ja nende otsused kogu kirikut puudutavateks ja kohustavateks. Esimene nendest sinoditest ehk konsiiliumidest peeti Nikeas 325. aastal, seitsmes Konstantinoopolis 787. aastal.

Lisaks kogumaapealseteks tunnustatud kirikukogudele on nii esimesel kui ka teisel aastatuhandel olnud mitmeid terve kiriku jaoks olulisi kohalikke kirikukogusid. Näitena võib tuua Konstantinoopolis 1351. aastal peetud kirikukogu, mis kiitis heaks hesühastliku ehk lakkamatul südamepalvel põhineva palvevõitluse ja Püha Gregorius Palamase õpetuse mitteloodud Püha Vaimu valgusest.

1960-ndatest aastatest alates on kohalikud õigeuskirikud ette valmistanud ühist konsiiliumit ehk nn. Püha ja Suurt sinodit, mis peaks leidma lahenduse tänapäeval kiriku ees seisvatele probleemidele.

Ajalugu näitab, et varasemad kogumaapealse tunnustuse saanud kirikukogud kutsuti ikka kokku mõne kiriku ühtsust ja tõde ähvardava ohu kõrvaletõrjumiseks. Sellisteks on olnud näiteks kristoloogilised ehk Kristuse olemust puudutanud eksiõpetused. Meie ajal on taoliseks ühist lahendust nõudvaks probleemiks nn. diasporaa küsimus, mis nõrgestab õigeusu tunnustamist maailmas. Kirik on meie sajandil otsekui välja kasvanud oma ajaloolisest riietusest, levinud uutesse maailmajagudesse, nii et see ei ole enam ainult ida, vaid samahästi ka lääne kirik. Selline olukord eeldab uute kohalike kirikute iseseisvuse tunnustamist ja seega nende täieõiguslikku osalemist õigeuskirikute ühises töös. Õigeuskirikul ei ole niisugust halduskeskust nagu katoliku kirikul, sest kõigil iseseisvaks tunnustatud kohalikel kirikutel on oma iseseisev hääleõigus kirikute ühistes asjades. Ajaloolistel põhjustel on Konstantinoopoli patriarhil küll aukoht võrdsete hulgas, kuid mitte võim teiste iseseisvate ehk nn. autokefaalsete kirikute üle.

Õigeusus rõhutatakse seda, et õpetus ja elu on ühe terviku kaks külge. Tulevastel oikumeenilistel kirikukogudel ei arutata mingeid uusi õpetusi peale selle, mille *isad on heaks arvanud*, vaid kunagi kiriku poolt heaks kiidetud põhimõtete kohandamist muutunud olukorrale. See töö nõuab õigeuskiriku esindajatelt, kelleks eelmistel oikumeenilistel kirikukogudel on olnud kõigi kirikute kõik piiskopid, armastuse ja rahu sidet, et ühel meelel tehtud otsused kinnitataks apostliku pitseriga: *Püha Vaim ja meie oleme heaks arvanud*.

PÄÄSEMINE

Mis on pääsemine, millest nii tihti räägitakse, kuid mida on võimalik väga erinevalt tõlgendada? Lähtekohaks võiksime võtta apostli sõnad: *kõik on pattu teinud ja ilma jäänud Jumala kirkusest (Rm 3:23)*. Seega lahutab patt Jumala tahte vastu eksimisena inimese Jumalast ning tema aust, millega kaasnebki juba karistus. Jumal võtab siiski vastu ka patuse inimese, sest Kristus lunastas selle vastuvõtmise mitte *hõbeda või kullaga teie tühisest esiisadelt päritud eluviisist, vaid Kristuse kui laitmatu ja puhta Talle kalli verega (1Pt 1:18-19)*. Vastuvõtmine ja lunastamine ei tähenda seejuures mingit kogu inimkonnale antud armuandmist, vaid igäihele eraldi antud võimalust armu paluda ja oma patud andeks saada. Nii on see kooskõlas inimesele antud vabadusega.

Inimese vaba tahte osast pääsemises kõneleb ka Kolgatal koos Kristusega risti löödud kahe röövli erinev saatus. Nagu evangeelium ütleb, üks röövel *teotas Jeesus*. Teine

seevastu kahetses oma patte ja palus: *Jeesus, mõtle minu peale, kui sa tuled oma kuningriiki!* Ja vastuseks sai ta lubaduse: *Tõesti, ma ütlen sulle, juba täna oled sa koos minuga paradiisis (Lk 23:39-43)*. Kahetsenud röövlile tõi Kristuse surm andekssaamise ja armuheitmise.

Ristilöödud röövlite erinevast saatusest ja samas ka kahetsuse otsustavast osast inimese pääsemises räägib risti Karjalas tuntud kuju, kus kaldus põikpuu näitab ühe otsaga üles paradiisi ja teisega alla põrgusse. Kannatusnädala Suure Reede jumalateenistusel lauldakse Kristuse kannatusevangeeliumi lugemise vahel laul, mida kuulatakse eriti pühalikult:

*Üheainsa tunni sees, oh Issand,
tegid sa selle mõistliku röövli
kõlblikuks paradiisi saama,
valgusta ja lunasta ka mind su risti läbi.*

Ristilöödud röövel kahetses viimasel hetkel ja seda, mis tema pöördumisest puudu jäi, täiendas Kristuse ohvrisurm. Kuid neile, kelle elu jätkub, peab kahetsus endaga kaasa tooma meelearanduse. Nii sundis ka Peetruse esimene jutlus kuulajaid küsima: *Mida me peame tegema, mehed-vennad? - Parandage meelt*, vastas Peetrus neile ja jätkas: *ja igäiks teist lasku ennast ristida Jeesuse Kristuse nimesse oma pattude andekssaamiseks, ning siis te saate Püha Vaimu anni (Ap 2:37-38)*. See on alati nii. Pühas ristimises sünnib inimene uuesti *veest ja Vaimust*. Sellele järgneb *uues elus käimine (Rm 6:4)*. Ka selle käimise siht on meile antud: *saage pühaks kogu oma käitumisega (1Pt 1:15)*. Kuigi patt on inimloomuse roojaseks teinud, on inimeses siiski olemas Jumala kuju, ehkki patust tuhmunud. Inimeseks sündides Jeesus *loobus iseenese olust, võttes orja kuju, saades inimese sarnaseks (Fl 2:7)*. Ta sai meie, inimeste sarnaseks, et teha meid omakorda *jumaliku loomuse osaliseks (2Pt 1:4)*. Nõnda sai Kristus meie päästjaks mitte ainult seetõttu, et *karistus oli tema peal, et meil oleks rahu (Js 53:5)*, vaid kuna *tema jumalik vägi on meile kinkinud kõik, mis on vajalik eluks (2Pt 1:3)*. Jõulu eel korduvad kirikulauludes tihti sõnad: *Sest Kristus sünnib, et ennellenud kuju uuendada* (Kristuse sündimise eelpüha kondak) - tõstmaks inimeses tuhmunud Jumala kuju tema esialgsesse kirkusse. Meie pääsemise alguseks on seega pattude andekssaamine pühas ristimises ja hiljem korduvalt pihil, kahetsuse ehk pisaratega pesemise salasuses. Sellele järgneb Püha Vaimu läbi uuenev vaimulik elu Kristuses tema ihu ehk kiriku liikmena. Taolise elu sihiks on püüdlemine südame puhtusse ja selle kaudu Pühas Vaimus *Jumala nägemine (Mt 5:8)*.

Erakpiiskop Theofaniose määratluse järgi pääseme me *Jumal-Isa heast tahtest, Poja teenete pärast, Püha Vaimu armu väega*. Õigeusu jumalateenistustele on iseloomulik, et peaaegu kõik palved lõpevad Püha Kolmainuse - Isa, Poja ja Püha Vaimu ülistamisega.

USK JA HEAD TEOD

Niiviisi pealkirjastatud probleemi me kiriku vaimulikus elus ei leia. Usu ja heade tegude vaheline suhe muutub küsimuseks ainult siis, kui õigeks saamise all mõistetakse välist juriidilist toimingut Jumala ja inimese vahel. Sel kombel kardetakse häid tegusid jäävat hinge ja Kristuse "vahele" või vastupidi - neid mõistetakse teenetena Jumala ees. Õigeusulise arusaamise järgi ei ole teod tegija jaoks eesmärk omaette, vaid nad on otsekui abivahendiks meie pääsemises ehk rikunud inimloomuse *uueks looduks* muutmises (2Kr 5:17). Seetõttu ei ole ka Kristuse evangeelsed käsusõnad mitte seadus, vaid arm ja heldus. Nad on otsekui meile antud arstirohud, ilma milleta me terveks ei saa. Mõtelgem ükskõik millisele evangeeliumis õpetatud voorusele, näiteks alandlikkusele: kuidas võiksime me kasvada alandlikkuses, kui me tegelikult ennast ei alanda? Jumalateenistustel kordub tihti 119. psalmist pärit palve: "Kiidetud oled sina Issand, õpeta mulle oma seadmisi".

Oma rikunud loomuse tõttu ei ole inimesel võimalik olla Kristuse vastu tänulik ja armastav teisiti, kui püüdes oma elus täita tema antud käsusõnu, mis tulevad inimesele päästmiseks. *Kui te armastate mind, siis pidage mu käske! (Jh 14:15)*. Evangeeliumis olevate Kristuse käsusõnade täitmine - palve, paastumine, ligimese teenimine, alandlikkus ja teise inimese hukkamõistmisest hoidumine - on võrreldav vaimuliku puu lehtedega. Vaimu anded - armastus, rõõm, rahu, pikk meel, heldus, headus, ustavus, tasadus ja kasinus - on aga puu viljad. Nad on märgid südame puhastumisest. Vaimus käimise tarkus ja raskus seisneb selles, et lehti ei peetaks viljadeks, kuid samas ei arvataks ka olevat võimalik kanda vilju ilma lehtedeta - saavutada Vaimu ande vaeva nägemata.

VAIMULIK JUHATUS

Kristlase vaimulik võitlus ei ole kunagi kerge olnud. Tal ei tule võidelda mitte ainult maailma nähtavate kiusatuste ja iseenda rikunud loomusega, mitte ainult inimestega, vaid meelevaldade ja võimudega, selle pimeduse maailma valitsejatega, kurjade taevaaluste vaimudega (Ef 6:12). Peale otsustava kinnituse, mille inimesele annab kirikueluline osadus, lohutab teda ka teadmine, et on olemas *suur pilv tunnistajaid (Hb 12:1)*, kes on võidelnud neidsamu võitlemisi ning oskavad nõu anda ja julgustada endi jälgedes tulijaid. Arvukate askeetide vaimulik kogemus on kogutud pühade isade kirjutistesse. Sealt võib leida vaimset tarkust ka siis, kui on raske leida elavaid eeskujusid ja vaimse elu juhatajaid, nagu see meie ajal enamasti on.

Alandlik rõõm isade õpetusest, olgu see siis mõne *geroni* (kreeka k. *geron* - vaimulik nõuandja ja juhataja, tavaliselt mõni vanem munk või erak, kellele Jumal on andnud "südamete tundmise armuanni") või raamatute abil, on õigeusulise jumalakartliku elu üks kõige olulisemaid asju. *Seda, kes on õppinud sõnakuulelikkust, õpetavad isad, võetakse kuulda ja ta peab julgelt astuma Ristilöödu ette, sest ka ristilöödud Issand oli sõnakuulelik surmani, pealegi ristisurmani (Fl 2:8)*.

PÜHADE OSADUS

Vaimulikus mõttes teiste eest hoolitsedes loodavad kristlased ka eestpalvetele. Nad paluvad üksteiselt eestpalveid ja usuvad, et *õige inimese mõjuvõimas eestpalve saadab palju korda (Jk 5:16)*. Kuid elu jätkub ka pärast surma. Imelik oleks mõelda, et mõne jumalakartliku kristlase eestpalved jõuavad Jumala ette tema eluajal siin maailmas, kuid mitte enam siis, kui ta on *siit lahkunud, et olla Kristusega (Fl 1:23)*. Nii võib juba märtrite aja epitaafidest ehk hauakirjadest lugeda, et algusest peale on küsitud Jumala riiki lahkunute eestpalveid siiajääjate eest.

Mida sügavamalt hakkab kristlane tundma oma hinge ja mida heledamalt valgustab seda Püha Vaimu arm, seda sügavamalt näeb ta ka oma patusust ja selle vastandit - Jumala armu ja armastuse suurust. Nii kasvab temas kaastundlik armastus kõigi patuga köidetud inimhingede vastu ja nende eest palvetamine muutub tema elus üha olulisemaks. Kui see on nii inimese rännakul ajas, kuipalju enam jätkub siis eestpalve tema lahkudes valguse kuningriiki. Johannese ilmutus ütleb, et *suitsutusrohtude suits tõusis koos pühade palvetega ingli käest Jumala ette (Ilm 8:4)*.

Kiriku maapeal nähtava ja taevase, nähtamatu poole vahel on pidev palveühendus ning nii on iga päev aastas pühendatud nimeliselt tuntud pühaku mälestusele. Nende võitlemistest räägitakse neile pühendatud kirikulauludes ja meie palume nende eestpalveid. Nii saab tõeks apostli manitsus: *Pidage meeles oma juhatajaid, kes teile on rääkinud Jumala sõna; pidades silmas nende elukäigu lõppu, võtke eeskujuks nende usk! (Hb 13:7)*.

Ülistades pühakute võitlemisi ja võitu ülistab kirik tegelikult Jumala lunastustööd, Püha Vaimu tööd ning tunneb nende läbi tõeks saanud pääsemist, mida võitleva koguduse liikmed alles taga nõuavad (Fl 3:12;14).

Esimene pühade hulgas on armu leidnud ja alati õndsaks kiidetav Maarja, Ikkaneitsi, Jumalasünnitaja (Lk 1:28;48). Temas, Ristija Johanneses ja apostel Johanneses, kes kõik elasid neitsilikku elu, nagu ka nende lugematutes järgijates, on neitsilikkus taas tõstetud sellesse ausse, milles ta enne pattulangemist loomulikult oli (1Ms 2:25). Nii on ka kristliku elu üheks võimaluseks kloostriaskeetlus, mis saab osaks neile, kes selleks on kutsutud (Mt 19:11-12; 1Kr 7:7).

Pühakute austamine ja elav palveühendus nendega on kiriku elav kogemus. Nendel, kel see kogemus puudub, on raske mõista ühendust pühadega palveühendusena. See tuleb ainult nende heast tahtest, kui nad ei nimeta õigeusulisi Maarja, pühakute ja ikoonide teenijateks, s.t. ei ütle valetunnistust oma ligimese kohta. Kirik ei ole kunagi teeninud kedagi peale Püha Kolmainuse: Isa ja Poja ja Püha Vaimu. Nii pühakuid kui kõike seda pühadust, mille kaudu Jumala armu vägi kohtub inimesega, austatakse, kuid ei teenita